

Anna Białkowska
Uniwersytet Jagielloński
Wydział Filologiczny

„Nowa Mitologia”: przekonania i motywy religijne w utworach Williama S. Burroughsa

William Seward Burroughs jest jednym z najoryginalniejszych współczesnych amerykańskich artystów. Burroughs zyskał popularność dzięki radykalnym literackim innowacjom i eksperymentom. Od końca lat pięćdziesiątych dwudziestego wieku, artysta komponował swoje teksty przy użyciu awangardowych technik *cut-up* i *fold-in* (które są odmianami kolażu literackiego). Burroughs jest również znany ze względu na tematy taboo, które porusza w swoich powieściach. Artysta otwarcie pisał o swoim uzależnieniu od narkotyków, o terapii odwykowej, o swojej nieheteronormatywności. Jego utwory były określane mianem skandalicznych, pornograficznych, post/modernistycznych, post/apokaliptycznych, i/lub nihilistycznych.

Oprócz innowacyjnych elementów i kontrowersyjnych treści zawartych w dziełach Burroughsa, wielu badaczy dostrzega mocno zarysowany gnostyczny lejtmotyw pojawiający się w większości utworów pisarza. Celem niniejszej pracy jest poszerzenie zasięgu badań skupionych na analizie gnostycznych i neo-gnostycznych wątków występujących w prozie Williama S. Burroughsa. W centrum tych badań zwykle znajduje się wizja wyłaniająca się z trylogii *Nova*. W niniejszej pracy, również trylogia *Czerwonej Nocy* została poddana analizie pod kątem występujących w niej motywów gnostycznych. Pod uwagę zostały wzięte scjentologia i transhumanizm, ponieważ elementy systemów wierzeń rozwiniętych przez te formacje można dostrzec w prozie Burroughsa. Co więcej, zauważalne są pewne paralele pomiędzy systemem wierzeń scjentologów i transhumanistów a wierzeniami starożytnych gnostyków. Wizje stworzone przez te współczesne organizacje są dobrym przykładem modyfikacji i aktualizacji, którym poddawane są gnostyczne mity na przestrzeni wieków i w obrębie różnych dziedzin.

Dysertacja ma na celu przedstawienie niekonwencjonalnej religijnej i filozoficznej postawy Burroughsa oraz pokazanie, że rozwój duchowy, poszukiwanie odpowiedzi na fundamentalne pytania dotyczące życia, śmierci, życia po śmierci i przeznaczenia rodzaju ludzkiego były priorytetem działalności artystycznej Burroughsa. Autorka rozprawy sugeruje, że

poprzez rozpoznanie i analizę pewnych motywów i odniesień religijnych występujących w prozie Burroughsa, czytelnik zyskuje lepsze zrozumienie jego utworów oraz szerszy ogląd jego całościowej wizji artystycznej.

Największa część rozprawy poświęcona jest omówieniu gnostycznej wizji Burroughsa. Wybrane utwory – trylogia *Nova* (*Delikatny Mechanizm*, *Wybuchowy Bilet*, *Nova Express*) i trylogia *Czerwonej Nocy* (*Miasta Czerwonej Nocy*, *The Place of Dead Roads*, *Zachodnia Kraina*) – zostały przeanalizowane pod kątem następujących gnostycznych wątków: wierzenia, że ludzie posiadają „boską iskrę,” która predysponuje ich do osiągnięcia zbawienia; radykalnego dualizmu pomiędzy transcendentnym, idealnym królestwem, a poronionym, ziemskim światem materii, który jest duchowym więzieniem stworzonym przez pośledniego, złego stwórcę – Demiurga; rozróżnienia pomiędzy prawdziwym Bogiem, a nikczemnym bóstwem (wspominanym Demiurgiem); wiary w zbawczą wiedzę (gnozę), którą można uzyskać poprzez objawienie, otrzymać od „boskiego posłańca,” lub dostąpić jej poprzez praktykę odpowiednich rytuałów lub stosowanie konkretnych technik.

Pierwszy rozdział dysertacji opisuje historię gnostycyzmu i omawia podstawowe mity wspólne dla większości sekt. Rozdział przedstawia również wierzenia manichejczyków, ponieważ ta konkretna odmiana gnostycyzmu wydaje się najbardziej zbliżona do poglądów Burroughsa. Ponadto, w rozdziale znajduje się zwięzłe omówienie historii powstania kościoła scjentologicznego oraz propagowanych przez niego wierzeń. Kościół scjentologiczny jest przedstawiony jako współczesna wersja gnostycyzmu. Rozdział zawiera krótki wstęp do transhumanizmu oraz opis paraleli pomiędzy tym współczesnym ruchem filozoficznym a wierzeniami starożytnych gnostyków.

Kolejne rozdziały to rozdziały analityczne. Rozdział 2 przedstawia analizę, ale również porównanie pomiędzy wizją wyłaniającą się z trylogii *Nova* i niektórymi, podstawowymi gnostycznymi mitami. Rozdział najpierw prezentuje czarne charaktery trylogii, które są przyrównane do sił Ciemności. W następnej kolejności opisani są bohaterowie trylogii, którzy zostają zestawieni z gnostycznymi siłami Światłości. Rozdział zawiera także opis środków prowadzących do wyzwolenia i oświecenia, które Burroughs przedstawia w swoich powieściach; są to: apomorfina, milczenie i kolażowa technika *cut-up*.

Rozdział 3 skupia się na awangardowych technikach *cut-up* i *fold-in*. Opisuje historię powstania oraz różne odmiany wcześniejszych kolażowych metod. W kontekście gnostycznych

elementów występujących w trylogii, techniki *cut-up* i *fold-in* przedstawione są jako środki, które mogą pomóc w osiągnięciu wyższego poziomu świadomości i w rezultacie doprowadzić do objawienia gnozy. Rozdział przedstawia analizę wybranych kolaży tekstowych pochodzących z trylogii *Nova*. Teksty źródłowe, których Burroughs użył do stworzenia kolaży to: *Ziemia Jałowa* T. S. Eliota, *Proces* Franza Kafki i *Burza* Williama Szekspira. Analiza kolażowych tekstów ma na celu pokazanie zmian jakie Burroughs wprowadził do fragmentów tych klasycznych dzieł.

Rozdział 4 śledzi motywy gnostyczne w trylogii *Czerwonej Nocy*. Wyniki przeprowadzonej w rozdziale analizy wskazują, że Burroughs kontynuuje a także rozwija większość wątków występujących w pierwszej trylogii. Co więcej, wzbogaca swój mit o elementy wierzeń starożytnych Egipcjan, Majan i mitologii amerykańskiego Zachodu. Fabuła wszystkich trzech powieści opiera się na walce dobra ze złem. Burroughs jest przekonany, że rzeczywistość jest złudzeniem stworzonym przez ostatnich bóstwa, które próbują kontrolować i wykorzystywać ludzkość. Pisarz nadal wierzy w istnienie oraz możliwość zdobycia tajemnej wiedzy, która jest kluczem do osiągnięcia nieśmiertelności.

Przeprowadzone analizy ujawniają obfitość gnostycznych motywów występujących w obu trylogiach. Mit *Nova*, na pozór bardzo nowatorski i futurystyczny, zbudowany jest na fundamencie mitu gnostycznego i pokazuje niesłabnącą siłę oddziaływania gnostycznej wizji świata, która od wieków ujawnia się w dziełach różnych artystów i filozofów. Formalne innowacje Burroughsa są radykalne i rewolucyjne, jednak na poziomie treści autor polega na znanych lub przynajmniej rozpoznawalnych szablonach. Poprzez formę i treść swoich utworów, Burroughs wyraża nietypowe teorie językowe i przekonania religijne. Wiedza na temat religijnej i filozoficznej postawy Burroughsa stanowi klucz do zrozumienia twórczości tego autora. Pomaga również bardziej docenić jego dzieła.